

Devlet Havayolları Umum Müdürlüğü (DHY)

Farklı tarihlerde yaptığı konuşmalarda havacılığın önemine işaret eden Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), 01 Kasım 1924 tarihinde Meclisin 2. Dönem açılış konuşmasında deniz kuvvetlerinin köklü ve önemli bir yenileştirmeye ihtiyaç duyduğunu vurguladıktan sonra *“Ülkenin korunmasından söz ederken, askerlik dünyasında önemli ve etkili bir yeri olan hava kuvvetlerine yüce Meclisin özel ilgisini ve dikkatini çekerim”* diyerek havacılığa verilmesi gereken önemi ifade etmiştir. Bu hassasiyet kısa bir süre sonra meyvesini vermiş, Atatürk'ün emriyle 16 Şubat 1925 tarihinde Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur.

Sonraki yıllarda Türk Hava Kurumu adına alan bu cemiyet, Türkiye'de havacılık sanayinin kurulması ve havacılıkla ilgili eğitim faaliyetlerinin başlaması için önemli bir adım olurken, 1933 yılında Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak kurulan **Hava Yolları Devlet İşletmesi** ise Türkiye'de sivil hava yolları kurmak ve taşıma faaliyetlerini yürütmek üzere oluşturulmuş bir kurumsal düzenleme niteliğindedir. 20 Mayıs 1933 tarih 2186 sayılı Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi Teşkilâtı Hakkında Kanunla kurulan bu işletmenin temel amacı; *“Türkiye'de hava yolları tesis etmek ve bu yollar üzerinde nakliyat yapmak”* şeklinde ifade edilmiştir. Milli Savunma Bakanlığına bağlı tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilen işletmenin idaresinin sivil olduğu, adı geçen Bakanlığının teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin kararıyla atanan bir müdür tarafından yönetileceği kayıt altına alınmıştır. Bu dönemde işletmenin genel müdürlüğünü ilk Türk havacılarından biri olan Fesa Evrensev yapmıştır. Kanun'da Hava Yolları Devlet İşletmesi'nin merkezinin Ankara'da olduğu, gelirlerinin ise Millî Savunma Bakanlığı'nın hava bütçesinden sağlanacak yardımlar ile işletme hasılatından oluşacağı ifade edilmiştir. Kanun'da ayrıca, bu idarenin bütün eşya, araç ve paralarının devlet malı hükmünde olduğu, Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi'nin uçaklarıyla her ne şekilde olursa olsun ücretsiz seyahat edilemeyeceği belirtilmiştir. Hava Yolları Devlet İşletmesi, 30 Mayıs 1935 tarih ve 2744 sayılı kanunla Milli Savunma Bakanlığı'ndan alınarak Nafia Vekâletine (Bayındırlık Bakanlığı) bağlanmıştır. Belirtilen kanunla işletmenin isminde veya tüzel kişiliğinde herhangi bir değişikliğe gidilmezken sadece bağlı olacağı bakanlık değiştirilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 01 Kasım 1935 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. dönem birinci yasama yılı açılış konuşmasında; *“Uçak filolarımızı oluşturmak için büyük ulusumuzun yüce duygularını heyecanla anmak borcumdur. Son uluslararası olaylar Türk ulusu için kuvvetli bir hava ordusunun ne denli önemli olduğu konusunda bir kanıt olmalıdır. Çok emekle kurduğumuz, canımızla korumaya ant içtiğimiz kutsal yurdun, havadan saldırılara karşı güvenlik altında bulunması demek, bize saldıracakların, kendi yurtlarında bizim de aynı zararları yapabileceğimize güvenimiz demektir”* şeklindeki ifadesi, onun havacılığı önemli bir ulusal güvenlik meselesi olarak gördüğüne işaret etmektedir.

Atatürk, 01 Kasım 1936 tarihinde Meclisin V. dönem ikinci yasama yılı açılış konuşmasında *“Ticari hava taşımacılığı işlerinin güvenli ve düzenli olarak sürdürülmesini ve geliştirilmesini çok önemli bir konu olarak görmekteyim”* sözüyle sivil havacılığın önemine vurgu yaparken, bir yıl sonra 01 Kasım 1937'deki konuşmasında ise *“Sivil Hava Yolları İdaresi, devlet kuruluşları arasında, modern bir idare olarak yer almıştır”* diyerek Hava Yolları Devlet İşletmesinde geline seviyeden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

Belirtilen dönemden itibaren yasal, kurumsal ve araç altyapısının hazırlanmasıyla birlikte, Türkiye'nin belli başlı şehirleri arasında hava ulaşımı sağlanmaya başlanmıştır. 1933 yılında İstanbul-Eskişehir-Ankara hattında gerçekleştirilen uçuşlar ülkemizde ticari anlamda uçuşların başlangıcını teşkil ederken, 1937 yılında İzmir-İstanbul, İstanbul-Ankara ve Ankara-Adana olmak üzere hat sayısı üçe yükselmiş, 1939 yılında İzmir-Ankara seferleri başlamıştır.

1943 yılında ise Ankara-Van seferiyle ilk kez Doğu Anadolu'ya sefer düzenlenmiştir.

1938 yılında Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi Teşkilâtı hakkındaki 2186 ve 2744 sayılı kanunlar kaldırılmış, bu işletmenin yerine 03 Haziran 1938 tarih ve 3424 sayılı Kanunla **Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü** kurulmuştur. Adı geçen kanunun birinci maddesi “Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ve dışında havayolları tesis etmek ve bu yollar üzerinde uçaklarla yolcu, eşya ve posta nakliyatı yapmak üzere teşekkül etmiş, Nafia Vekâleti'ne (Bayındırlık Bakanlığına) bağlı, tüzel kişiliğe sahip ve katma bütçe ile idare edilen bir devlet kurumudur” şeklinde düzenlenmiştir. Bu dönemde kurumun genel müdürlüğünü Emekli Pilot Kurmay Albay Ferruh Şahinbaş yapmıştır.

27 Mayıs 1939 tarih ve 3613 sayılı Münakalât Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanunla Münakalat Vekâleti'nin (Ulaştırma Bakanlığının) kurulması, Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğünün bağlı olduğu bakanlığın yeniden değişmesi anlamına gelmiştir. Adı geçen kanunla, ulaşıma ilişkin diğer müdürlüklerle birlikte Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü de Münakalat Vekâleti'ne bağlanmıştır. 27 Haziran 1945 tarih ve 4770 sayılı Ulaştırma Bakanlığının Görevleri ve Kuruluşu Hakkında Kanunla 3613 sayılı kanun kaldırılmış, Münakalat Vekâleti yerine Ulaştırma Bakanlığı kurulmuştur. Bu kanunda Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü, Devlet Hava Yolları İşletme Genel Müdürlüğü adıyla Bakanlığa bağlı işletmeler arasında yer almıştır.

1950'li yıllardan itibaren sivil havacılık alanında meydana gelen büyük gelişmeler havaalanları ile taşıma işlerinin tek kuruluş tarafından yürütülmesini zorlaştırmış, sözü edilen iki temel hizmetin ayrı kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. 10 Mart 1954 tarih ve 6382 sayılı Ulaştırma Vekâleti Görevleri ve Kuruluşu Hakkındaki 4770 sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, sivil havacılık faaliyetleri Ulaştırma Bakanlığı'nın temel görevleri arasına alınmış ve Sivil Havacılık Dairesi Başkanlığı'nın görevleri belirlenmiştir.

21 Mayıs 1955 tarih ve 6623 sayılı Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı Kanunu'yla Devlet Hava Yolları Genel Müdürlüğü'nün ismi değiştirilerek **Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı** şeklini almıştır. Adı geçen kanunda Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı adı ile her türlü hava taşımacılığı ve buna bağlı işleri yapmak ve bu kanun ile özel hukuk hükümlerine göre idare etmek üzere bir Anonim Ortaklık kurmak için Hükümete yetki verildiği belirtilmiştir. Anonim Ortaklığın kurulmasıyla birlikte 3424 sayılı Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü Teşkilâtı Kanunu kaldırılmıştır. Böylece 1955 yılından itibaren havayolu taşıma işleri Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı'na devredilmiş, havaalanları işletmeciliği ise 28 Şubat 1956 tarih ve 6686 sayılı Kanunla kurulan Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne (DHMI) bırakılmıştır.

14 Ekim 1983 tarihinde 2920 sayılı Sivil Havacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir. Temel amacı; “devamlı ve hızlı bir gelişme gösterenleri teknolojinin uygulandığı, sürat ve emniyet faktörlerinin büyük önem taşıdığı sivil havacılık sahasındaki faaliyetlerin ulusal çıkarlarımız ve uluslararası ilişkilerimize uygun bir şekilde düzenlenmesini sağlamak” olarak belirtilen kanunla, Ulaştırma Bakanlığı'ndan izin almak koşuluyla gerçek ve tüzel kişilerin ticari amaçla yolcu ve yük taşıma faaliyetlerinde bulunmalarının önü açılmıştır. Böylece bu tarihe kadar **Türk Hava Yolları** şirketinin tekelinde sürdürülen havayolu ulaşımında özel havayolu şirketlerinin de ticari taşımacılık yapmaları imkân dâhiline girmiştir. 1984 yılına gelindiğinde Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı şirketinin idari yapısından bir değişikliğe gidilmiştir. 08 Haziran 1984 tarih ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yle adı geçen kuruluş Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) statüsüne getirilmiştir.

Süreç içinde yaşanan gelişmeler Türk Hava Yolları'nın uçak sayısında bir artışı beraberinde getirmiştir. 1933 yılında 5 uçak ve 28 koltuk kapasitesine sahip olan Devlet Hava Yolları işletmesinin uçak sayısı 1936 yılında 8'e yükselmiş, 1950 yılında 33 olmuş, ancak kullanılmayan bazı uçakların satılması nedeniyle 1970 yılında bu sayı 17'ye düşmüştür. Sonraki dönemlerde uçak sayısında sürekli bir artış meydana gelmiş ve 1980 yılında 26'ya, 1990 yılında 35'e, 2000 yılında 73'e çıkmıştır. 2010 yılında 158 olan uçak sayısı, 2019 yılı sonu itibarıyla 350'ye yükselmiş koltuk sayısı ise 69023'e ulaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde havayoluyla ilk yurtdışı seferi ise 12 Şubat 1947 tarihinde Ankara-İstanbul-Atina hattında gerçekleştirilmiştir. Bu başlangıcı sonraki yıllarda başka dış hatların kurulması takip etmiştir. 1951 yılında 4 olan dış hat uçuş noktası, 2010 yılında 157 olurken, 2019 yılında 269 noktaya ulaşmış bulunmaktadır. Diğer taraftan, 1943 yılında dört olan iç hat uçuş noktası 2002 yılında 25'e, 2019 yılında ise 52'ye ulaşmıştır.

Özetle, 1933 yılında Hava Yolları Devlet İşletmesi'yle başlayan Türkiye sivil havacılık serüveni, 1938 yılında Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü adını almasıyla daha geniş bir yetki ve sorumluluk sahasına kavuşmuş, 1955 yılında ise Türk Hava Yolları Kurumu adını alarak taşıma işlerinin tek aktörü haline gelmiştir. Halen Türk Hava Yolları adıyla faaliyetini sürdüren işletme gerek uçak sayısı ve gerekse iç ve dış hatlarda gerçekleştirdiği uçuş noktalarıyla dünya havayolu ulaşımının en önemli aktörlerinden biri olmaya devam etmektedir. Sadece sayısal özellikler açısından değil, aynı zamanda sunduğu kaliteli hizmetle de kendinden söz ettiren Türk Hava Yolları, sıkça Avrupa'nın en iyi havayolu şirketi olma unvanı almakta, Dünya'nın ise en iyi havayolu şirketleri arasında kabul edilmektedir.

Sonuç olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün her konuda olduğu gibi, havacılık konusunda da ileri görüşlülüğü, Türkiye'de hem askeri havacılığın ve hem de sivil havayolu ulaşımının temellerinin atılmasına ve sonrasında da önemli aşamalar kat etmesine zemin hazırlamış bulunmaktadır.

Muzaffer BAKIRCI

KAYNAKÇA

DHMi, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara 2020.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI, 2186 Sayılı Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi Teşkilâtı Hakkında Kanun. 27 Mayıs 1933 Tarih ve 2411 Sayılı Resmi Gazete; 2186 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair 2744 Sayılı Kanun. 05 Haziran 1935 Tarih ve 3020 Sayılı Resmi Gazete; 3424 Sayılı Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü Teşkilât Kanunu. 14 Haziran 1938 Tarih 3933 Sayılı Resmi Gazete; 613 Sayılı Münakalât Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun. 31 Mayıs 1939 Tarih ve 4220 Sayılı Resmi Gazete; 4770 Sayılı Ulaştırma Bakanlığı Görevleri ve Kuruluşu Hakkında Kanun. 06 Temmuz 1945 Tarih ve 650 Sayılı Resmi Gazete; 6382 Sayılı Ulaştırma Vekâleti Görevleri ve Kuruluşu Hakkındaki 4770 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 20 Mart 1954 Tarih ve 8663 Sayılı Resmi Gazete; 6623 Sayılı Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı Kanunu. 31 Mayıs 1955 Tarih ve 9016 Sayılı Resmi Gazete; 6686 Sayılı Devlet Hava Meydanları İşletmesi Kanunu. 01 Mart 1956 Tarih ve 9247 Sayılı Resmi Gazete; 2920 Sayılı Sivil Havacılık Kanunu. 19 Ekim 1983 Tarih ve 18196 Sayılı Resmi Gazete; 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname. 18.06.1984 Tarih 18435 Sayılı Resmi Gazete Mükerrer Sayısı. Ankara 2020.

TBMM, **Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılış Konuşmaları**, 2.Dönem 2. Yasama Yılı. 01 Kasım 1924. Millet Meclisi Tutanak Dergisi. D. II, C. 10, SA. 1; 5.Dönem 1.Yasama Yılı. 01 Kasım 1935. Millet Meclisi Tutanak Dergisi. D. V, C. 6, Sa. 2; 01 Kasım 1936. Millet Meclisi Tutanak Dergisi D. V, C. 13, Sa. 4; 5.Dönem 2.Yasama

Yıl 01 Kasım 1937. Millet Meclisi Tutanak Dergisi. D. V, C. 20, Sa. 3. Ankara 2020.

THY, **Türk Hava Yolları 2019 Yılı Faaliyet Raporu**, Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı 2019 Yılı Yönetim Kurulu Faaliyet Raporu. Ankara 2020.

TÜİK, **Türkiye Ulaştırma İstatistik Özetleri (1967-2009)**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını. Ankara 2010.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/devlet-havayollari-umum-mudurlugu-dhy/?pdf=3695> adresinden erişilmiştir